

Den forløsende slutnings nødvendighed

Når tidligere børnehjemsbørn skriver deres selvbiografi

“At skrive min historie er endt med at blive en af de mest befriende oplevelser i mit liv” (Larsen, 147). Sådan lyder en af de sidste linjer i Grethe Behnke Larsens selvbiografiske bog *Måske hjemme* fra 2010. I bogen beskriver Grethe sit forsøg på at få styr på sin egen historie og finde mulige forklaringer på, hvorfor meget i hendes tilværelse har været svært og turbulent med flere skilsmisser og sygdomsforløb. Grethe blev født i 1946, og i begyndelsen af bogen fortæller hun om en opvækst præget af farens selvmord og lange perioder, hvor hun var anbragt på flere forskellige børnehjem. Særligt beskriver hun en række voldsomme situationer, som fik afgørende betydning for hendes udvikling som menneske. Som barn længtes Grethe forfærdeligt efter sin mor, og i bogen gengiver hun en episode, som især satte sig i hende:

“ Noget, som står lysende klart for mig, er en søndag, hvor min mor og søster besøgte mig. Da de skulle hjem, fulgte jeg dem på vej til toget [...]. ‘Jeg vil med,’ hulkede jeg. ‘Hvis du ikke holder op med at skabe dig, kommer jeg ikke og besøger dig igen,’ var min mors reaktion. [...] Jeg tror, at den episode afstedkom en beslutning om aldrig mere at græde, og i stedet gjorde jeg mig hård, som så igen resulterede i, at jeg blev mere og mere aggressiv og til tider gik fuldstændig amok (s. 247).

Grethe skriver også om den behandling, hun fik i sådanne situationer på børnehjemmet:

“ Når jeg i de voksnes øjne havde været uartig og skulle have tæsk, og “bødlen”, som var en stor fed kælling, havde fridag, blev jeg smidt i seng og kunne så ligge der og vente, til hun kom tilbage dagen efter [...] Jeg brugte tiden til at tænke over, hvordan jeg på en eller anden måde kunne finde en teknik til ikke at føle smerte. Det lykkedes på en eller anden måde, jeg kunne ligesom sætte mig et andet sted hen. Herefter havde jeg ingen respekt og var ikke bange for de voksnes adfærd (s. 18ff).

Mens ungdommen blev tilbragt på forskellige hjem for særligt vanskelige unge piger, har det voksne liv været præget af rodløshed og mange smerter i både krop og sind. Bogens sidste linjer peger dog på, at hendes beskæftigelse med fortiden og arbejdet med at nedfælde sin egen historie på skrift har været "befriende". At skrive sin historie har givet hende en forståelse af, hvorfor livet har formet sig, som det har. De kaotiske erfaringer, som tidligere hjemløse hende som smerter og på mange måder havde magten over hendes liv, er nu blotlagte og velordnede i en fortælling. Dermed bliver det muligt for hende at sætte et helende punktum og komme videre i livet. "Fortiden kan ikke forandres", skriver hun, men det at have en viden om den og en forståelse af den "kan forandre ens holdning til sig selv" (s. 147).

Denne artikel er baseret på et forskningsprojekt om tidligere børnehjemsbørns erindringer og erindringsarbejde forankret på Danmarks Forsorgsmuseum i perioden 2016-2019.¹ Mange af de tidligere børnehjemsbørn, jeg var i kontakt med, fortalte, at de store dele af livet har forsøgt at glemme deres fortid, fordi den var for smertelig og skamfuld. Ofte bruger de metaforer til at beskrive deres forsøg på glemsel. Erindringerne blev lukket inde bag ståldøre, puttet ned i dybfrysere eller gemt væk i en skuffe. Når de har taget kontakt til museet, har det imidlertid været med et ønske om at "åbne skuffen" og konfrontere sig selv og omverdenen med alt det, der tidligere var omgærdet af fortrængning og stilhed. De håber hermed at kunne forandre sig selv, men også at rokke ved vores fælles forestillinger om det samfund, vi lever i. "At åbne skuffen" involverer mange forskellige aktiviteter, som jeg forstår som erindringsarbejde (Jensen 2022). En af disse aktiviteter er at skrive en bog, sådan som Grethe har gjort det.

I vinteren 2018 lavede Frank Nielsen, som administrerer Facebookgruppen "Børnehjem i Danmark", et opslag, hvor han skrev: "Kære alle medlemmer, hvis hver af jer var en bog som skulle udgives, hvad skulle titlen på bogen så være." Overvældende mange reagerede på opslaget. Her er et udpluk af svarene: "Mit liv under radaren", "Svigt på svigt", "Løgn og svigt", "En forkvaklet barndom", "Uønsket børnehjemsunge", "Tålt men ikke elsket", "(U)ægte barn", "Den seje vilje vandt", "Never give up", "Mine ti gode år på et børnehjem", "En fanget sjæl", "Rodløs", "Cigarkassedrengen", "Svingdørsbarnet", "Det sorte får", "Tidsler der kom op." Svarene, som alle faldt prompte, viser, at mange tidligere børnehjemsbørn bærer rundt på en forestilling om den bog om deres eget liv, som de på et tidspunkt skal skrive. I det hele taget er det påfaldende, at rigtig mange tidligere børnehjemsbørn, som beskæftiger sig aktivt med deres egen fortid, drømmer om at skrive en bog, er i gang med at skrive en bog eller har skrevet en bog.

Min interesse for disse bøger er antropologisk funderet. Mit udgangspunkt har ikke været bøgerne, men de mennesker, der skriver dem. Jeg har derfor først og fremmest været interesseret i, hvad bøgerne *gør* for deres forfattere. Især har jeg været optaget af, hvordan selvbiografierne ofte får en funktion som transformative redskaber i både en eksistentiel og politisk forstand. Dette fokus har samtidig ledt mig i retning af en stadig større interesse for bøgerne som litterære værker med nogle særlige kendetegn og en egen agens.

Min primære metode er det antropologiske feltarbejde og det kvalitative interview. Igennem flere år har jeg fulgt omkring 50 tidligere børnehjemsbørn, mens jeg har observeret, deltaget i og talt med dem om deres livtag med fortiden – herun-

der for fleres vedkommende deres arbejde med at skrive bogmanuskripter. Flere har således vist mig hurtigt nedfældede minder, upublicerede skivebordsmanuskripter eller færdige bøger, som har dannet afsæt for samtaler om de beskrevne erindringer, men også om skriveprocessen. Blandt andet har jeg spurgt dem, hvad der satte dem i gang med at skrive, hvad det har betydet for dem at sætte ord på deres erfaringer, og hvorfor de gerne ville udgive deres erindringer. Den antropologiske tilgang betyder, at den tilvejebragte viden har en relationel karakter. De læste tekster har guidet mine spørgsmål, men mine spørgsmål har selvfølgelig også haft en betydning for den måde, de tidligere børnehjemsbørn har skabt mening med deres tekster og det at skrive dem. For at tydeliggøre dette er jeg ikke usynlig i artiklens fremstilling.

I nærværende artikel undersøger jeg bøgernes funktion ved at sætte fokus på det, som jeg betegner som deres karakteristiske forløsende plot kendetegnet ved håbefulde slutninger. Jeg foreslår, at den publicerede bog repræsenterer en drøm og et løfte om genfødsel, som realiseres gennem den narrative fremskrivning af den forandring, forfatterne håber, bogen vil tilvejebringe. Bogen får med andre ord en besværgende kraft, som forløses ved hjælp af den forløsende slutning.

Det er dog ikke altid, at den forløsning og forandring, som bøgernes håbefulde slutninger insisterer på, er blivende. Da jeg seks år efter udgivelsen af Grethes bog besøgte hende, fortalte hun mig, at hun havde set bogen som et vigtigt vendepunkt i livet. Derfor havde hun også søgt astrologisk bistand om udgivelsesdatoen. Umiddelbart efter bogreceptionen gennemlevede hun dog et stort psykisk dyk. Arbejdet med bogen havde fyldt så meget for hende i flere år, at der efterfølgende meldte sig en tomhed samtidig med, at hun måtte erkende, at smerten stadig sad i hende. "Det kommer ikke ud af kroppen."

I det følgende vil jeg først beskrive mit subjektivitetsteoretiske afsæt for forståelsen af selvbiografiens transformativ potentiale, og jeg vil forsøge at indkredse de tidligere børnehjemsbørns bøger som del af en særlig sublitterær genre, der blandt andet er kendetegnet ved et forløsende plot. Jeg vil herefter med afsæt i Frede Farmands selvbiografiske bog *Barn nr. 33* udfolde en analyse af skriften og plottet som effektive virkemidler i de tidligere børnehjemsbørns erindringsarbejde og subjektivitetstransformationer. Som Grethes fortælling viser, kan det imidlertid være svært at sætte et punktum for fortiden. I den sidste del af artiklen vil jeg derfor med udgangspunkt i Esther Langsteds selvbiografiske bøger undersøge, hvordan uoverensstemmelser mellem den idealiserede slutning og nye erfaringer hos nogle håndteres ved at skrive endnu en bog.

Artiklen belyser, hvordan mennesker gennem deres skaberkraft til dels kan vri sig fri af den måde, de er blevet formet eller subjektiveret på gennem livet. Men den belyser også, hvordan selvets tilblivelse ofte er en livslang opgave, hvor fortiden kontinuerligt må genbesøges, omformuleres og håndteres i lyset af nye svære erfaringer og i længslen efter en lykkelig fuldendelse eller i det mindste en slutning, som indgyder håb om en bedre fremtid.

Skriften som eksistentielt og politisk redskab

Som antropolog er jeg især optaget af skriften som et redskab, mennesker kan bruge til at overskride den måde, de er formet eller subjektiveret på. I min forståelse af

subjektivitet henter jeg inspiration fra antropologiske studier, som ser subjektivitet som noget, der både formes gennem magt og styring og rummer en mulighed for refleksion, kritik og frigørelse (Biehl m.fl. 2007, 5). Disse studier trækker blandt andet på den franske filosof Gilles Deleuze, som deler Foucaults ideer om subjektivitet som en bevægelig størrelse, der konstitueres processuelt, men som afviser, at konstitueringen af subjektet udelukkende determineres af ydre kræfter. Med begrebet *devenir* eller på dansk *tilblivelse* beskriver Deleuze en eksistentiel tilstand, hvor erfaringen er løsrevet fra historien og erindringen og dermed åben for nye muligheder (Biehl & Locke 2010, 317). Antropologerne Joao Biehl og Peter Locke bruger begrebet *tilblivelse* til at vise, hvordan mennesker underlagt stærke kategoriseringer og ubærlige livsbetingelser er i stand til – om ikke andet så momentvis – at vriste sig fri af den subjektivering, de er blevet underlagt, og forme andre subjektiviteter (s. 323). Blandt andet peger de med inspiration fra Deleuze på, at det at skrive kan ses som en handling, der rummer potentialer og muligheder for nye formationer af subjektivitet (s. 326).

I Biehls banebrydende bog *VITA. Life in a Zone of Social Abandonment* (2013) møder vi Catatina, der er blevet efterladt og opgivet af sin familie og af samfundet på et asyl for fattige og sindslidende i Brasilien, og vi følger hendes bestræbelser på at finde mening, genskabe sig selv og få en stemme ved at skrive sin egen poetiske ordbog. Subjektivitet bruges her som et begreb, der understreger, at det menneskelige subjekt konstitueres gennem historiske og sociale processer, gennem kategorisering og institutionalisering, men som også rummer muligheden for at vriste sig fri af sin historie og den måde, man er blevet formet på af andre.

Som tidligere nævnt er længslen efter at træde ud af historiens skygge et væsentligt element i mange tidligere børnehjemsbørns beskæftigelse med deres egne erindringer. At skrive er en af flere teknikker, hvormed de forsøger at blive til på ny eller at genskabe sig selv. Man kan således betegne både erindringsarbejdet og skrivearbejdet som en udøvelse af kritisk subjektivitet; som en måde at artikulere, reflektere over og distancere sig fra den måde, de er blevet formet på som børnehjemsbørn. Ofte medfører denne proces, at mennesker, der tidligere følte sig skamfulde og tavse, ikke bare bliver i stand til at vriste skammen af sig og få en stemme, men også at de begynder at bruge denne stemme i det offentlige rum i en bestræbelse på at holde staten ansvarlig og gøre svære erfaringer gældende som et fælles etisk anliggende. De bliver med andre ord politiske aktører (Jensen 2022).

Skriften bruges således også af de tidligere børnehjemsbørn til at få en stemme i offentligheden og skabe politisk forandring. I forsøget på at forstå bøgernes politiske potentiale er jeg inspireret af filosofen Hannah Arendts eksistensfilosofiske og politiske forståelse af processerne forbundet med offentliggørelsen af personlige erfaringer. Ifølge Arendt er det først, når erfaringer gennem fortællinger og samtaler afprivatiseres og får en form, hvor de kan ses, høres og anerkendes af andre, at de træder ud af en skyggeagtig tilværelse og bliver virkelige for os (Arendt, 50). Det mellemmenneskelige bliver således centralt for vores fornemmelse både af verden og af os selv som personer. Er der ingen, der er villige til at lytte til eller bekræfte vores perspektiv på verden, kan det medføre en fornemmelse af eksistentiel usikkerhed og uvirkelighed. Men det er også gennem interaktion i det offentlige rum,

at partikulære erfaringer kan få en potentiel politisk betydning. Når vi fremfører vores erfaringer og perspektiver i den offentlige samtale og meningsudveksling, deltager vi aktivt i den kontinuerlige fælles forhandling om, hvordan vi skal forstå fællesskabets historie, og hvordan vi fremadrettet bør handle i den verden, vi lever i (Arendt, 50ff; Rostbøll, 305f). Det er således i en arendtsk forstand, at de tidligere børnehjemsbørns bøger bliver politiske, når de indgår i en offentlig samtale, og når udvekslingen af partikulære erfaringer medvirker til at gøre svære erfaringer gældende som et fælles etisk anliggende.

I min analyse af bøgernes agens henter jeg samtidig inspiration fra litteraten Rita Felskis forståelse af skønlitterære bøger som aktører, der kan give læsere nye erkendelser. Dette beror blandt andet på genkendelse. I mødet med litteratur kan læseren spejle sig selv i teksten, møde sig selv på en ny måde og blive mere bevidst om samspillet mellem det enkelte menneskes selv og socialitet. Litteraturens agens består altså i dens evne til at ændre ved og styrke vores forståelse af os selv og vores sociale omverden (Felski 2008).

Ønsket om at skrive en bog

Grethes selvbiografiske bog er del af en tendens, som har vokset sig stadigt større blandt tidligere børnehjemsbørn de seneste to årtier.² Ligeledes har mange, som kæmper med forskellige former for sociale problemer, psykiske lidelser eller livstruende sygdomme i disse år udgivet selvbiografier på selv- og medudgiverforlag.³

Når så mange ønsker at skrive en bog om deres eget liv, er det formentlig forbundet med flere samtidige tendenser. Inden for den etablerede samtidslitteratur er en særlig form for autofiktion (igen) slået igennem de senere år, kendetegnet ved meget personlige underklasseskildringer, som sætter velfærdsstaten i et kritisk lys (Lund 2017). Bøger skrevet af forfattere som Asta Olivia Nordenhof, Yahya Hassan, Thomas Korsgaard, Glenn Bech og Morten Pape har været med til at skabe et landskab, hvor det ikke alene er blevet legitimt at skrive om smertefulde, skamfulde og tidligere tabuiserede erfaringer fra samfundets bund. Netop sådanne erfaringer tillægges samtidig en særlig kunstnerisk betydning og omgærdes af en særlig interesse i offentligheden.

Jeg ser også de tidligere børnehjemsbørns ønske om at skrive en bog som en tendens, der flugter med en ny interesse for skriftens potentialer inden for litteraturvidenskaben, hvor vi ser en stadig større interesse for felter som skriveterapi og narrativ medicin. Det har i mange år været udbredt blandt psykologer at bruge skriveopgaver som et redskab i forskellige former for behandlingsforløb. De senere år har vi dog også set, hvordan kreativ skrivning er blevet udviklet og effektmålt som en intervention målrettet mennesker, der af forskellige årsager befinder sig i svære livssituationer. Forfattere og litterater har således i flere projekter afholdt skrivesteder for mennesker, som gennemlever svære og livstruende sygdomsforløb, som er psykisk sårbare eller sindslidende, som er i sorg, som er misbrugere eller pårørende til misbrugere, som er hjemløse, eller som er vokset op på børnehjem.⁴ Tanken er her, at den kreative skabelsesproces og den æstetiske udtryksform på forskellig vis kan hjælpe mennesker, som har det svært (Zwisler m.fl. 2017). Pointen

med dette er i denne artikel, at ideen om skriften som lindrende og forandrende svæver rundt i luften og kan gribes af mennesker, som af forskellige årsager befinder sig på kanten af samfundet.

Endelig er mulighederne for at bringe sin personlige stemme ud i offentligheden blevet langt større de senere år. Med de sociale mediers indtog kan enhver med en smartphone gøre sin personlige version af en fælles historie tilgængelig for andre, og mennesker med fælles erfaringer kan danne virtuelle fællesskaber. Efterhånden har vi set mange eksempler på, hvordan kor af stemmer, som fortæller om overgreb, forskelsbehandling og diskrimination, har været med til at demokratisere den offentlige samtale, men også har udgjort en politisk magtfaktor, som har skabt reelle forandringer. Dertil kommer nye muligheder for at udgive egne bøger på selv- og medudgiverforlag.

Sammenfattende er disse tendenser med til, at mennesker på kanten af samfundet er begyndt at betragte deres mørkeste og ofte hemmeligholdte erfaringer som noget, der kan hjælpe dem selv, men også som noget, offentligheden potentielt set kunne være interesseret i at høre om, og som kunne få en politisk betydning.

Bøgernes kendetegn

Med det forbehold, at jeg ikke har læst alle de mange bøger af tidligere børnehjemsbørn og andre med smertelige erfaringer, som er udkommet de senere år, vil jeg alligevel forsøge at indkredse nogle fælles karakteristiske kendetegn.⁵

Som allerede nævnt kredser bøgerne tematisk om nogle svære eller nært ved uudholdelige erfaringer med omsorgssvigt, sociale problemer, psykiske lidelser eller livstruende sygdomme. Ofte tegnes der samtidig et kritisk billede af en velfærdsstat, som ikke lever op til egne idealer, som svigter, og som i nogle situationer endda gør ondt værre.

Bøgerne udgives sjældent på de etablerede kommercielle forlag, men på selvudgiver- eller medudgiverforlag, hvor forfatterne selv betaler en del af eller alle udgifterne. Bøgerne anmeldes stort set aldrig i de store dagblade. De fleste bliver dog indkøbt af bibliotekerne, og en del får også positive lektøruddtalelser. Bøgerne bliver også tit omtalt i lokale medier, hvor fokus er på belysning af en problemstilling gennem den personlige fortælling. Ofte gør forfatterne også selv et stort arbejde for, at bøgerne kommer ud til læsere. De holder foredrag og er ofte meget aktive i sociale organisationer eller patientforeninger. Bøgerne sælger ganske pænt – ikke i tusinder, men i hundreder af eksemplarer.

Bøgerne er oftest skrevet af mennesker, som ikke tidligere har skrevet. For de tidligere børnehjemsbørns vedkommende er mange vokset op i hjem, hvor bøger og skrift ikke var en selvfølgelig del af hverdagen. Bøgerne er således ikke nødvendigvis velskrevne i den forstand, at de gør brug af anerkendte kunstneriske, litterære og æstetiske udtryksformer. De er ofte skrevet “lige ud ad landevejen” og i det sprog, som forfatterne nu engang gør brug af. Til gengæld er sproget ofte voldsomt passioneret, rått og hudløst. De fleste, jeg har talt med, fortæller, at de har grædt sig gennem teksten. Flere skriver det ligefrem i bøgerne, “jeg græder, mens jeg skriver dette”. Man kan måske godt kalde mange af bøgerne for “grædende tekster”. Ge-

nerelt er de således kendetegnet ved en minimal afstand mellem forfatter og tekst. Samtidig fremgår det ofte, at forfatterne har haft et meget stort behov for at fortælle deres historie, tage ordet og få en stemme i offentligheden.

Bøgerne er typisk blevet påbegyndt i en periode, hvor forfatterne har haft det særlig svært. Nogle er begyndt at skrive under et terapeutisk forløb, hvor deres behandler har bedt dem om at skrive en scene fra deres barndom eller et brev til én, der har svigtet. Andre har mere spontant fundet papir og blyant frem for at få afløb for alle de følelser, de kæmpede med. De, der herefter er fortsat med at skrive, har typisk oplevet det at skrive som forløsende. De har erfaret, at det har hjulpet dem, når det indre følelsesmæssige kaos er blevet omdannet til skrift og lagt til rette i et narrativ. For mange har det blandt andet været med til at tydeliggøre, hvorfor de har haft det svært. Bøgerne er således ofte et resultat af en erkendelsesproces. Beslutningen om at udgive bøgerne er samtidig båret af et ønske om at påpege uretfærdigheder, men også at hjælpe andre, der står i en lignende situation; at vise andre, at de ikke står alene, men ofte også at indgyde håb om, at de kan få det bedre.

Mange af bøgerne følger det samme plot. Først beskrives en livskrise. Herefter fremskrives livshistorien med vægt på de enkeltstående situationer, som førte til livskrisen. Hen mod slutningen sker der en forløsning, som giver håb for fremtiden. Ofte fremhæves netop det at skrive bogen og de erkendelser, dette har medført, som væsentlige for, at forfatteren har fået det bedre og nu ser lysere tider i horisonten. Der er således ofte tale om et fuldendelsesnarrativ, der bevæger sig fra krise over katarsis til fornyet håb for fremtiden. Bøgernes slutninger lægger sig hermed op ad et klassisk ideal i litteraturen, hvor det svære i livet overkommes til sidst, og hvor kaos og løse tråde bindes sammen på harmonisk vis på bogens sidste sider. Et ideal, som den etablerede samtidige litteratur med et æstetisk formål som regel forsøger at udfordre. Her er der sjældent en lykkelig slutning. Når det drejer sig om de personlige beretninger, som i højere grad har et terapeutisk og politisk mål, er denne (idealiserede) form for slutninger imidlertid nær ved livsnødvendig.

Bogprojekter som strukturerende for erindringsarbejde

Blandt de omkring 50 tidligere børnehjemsbørn, jeg har fulgt, synes bogprojekterne ofte at være strukturerende for erindringsarbejdet. Kristian, som ønsker at være anonym, fortæller mig eksempelvis, at han har lavet et omslag til sin kommende bog. Nu er det blot et spørgsmål om at få den skrevet, så snart han får samlet kræfterne og modet til det. Her synes bogomslaget at udgøre en havn for den farlige rejse, som erindringsarbejdet kan føre ham ud på; et mål, han kan navigere mod. Bogen repræsenterer hermed et løfte om at bringe ham ud af den livskrise, han befinder sig i; at bringe ham videre i livet.

For dem, der er gået i gang med at skrive, bliver bogmanuskriptet ofte det sted, hvor forskellige forsøg på at få informationer – for eksempel ved at søge aktindsigt i egne journaler, genbesøge børnehjemmet eller opsøge familiemedlemmer – beskrives, men også fortolkes og tilrettelægges i et narrativ. At beskæftige sig med sin egen fortid indebærer næsten altid, at de tidligere børnehjemsbørn konfronteres med oplysninger og erindringer, som er overvældende og smertelige. For at kunne

udholde denne konfrontation synes det helt afgørende, at de kan skrive erfaringerne ind i en fortælling, der stræber efter vished, orden og accept. Det er håbet om den forløsende slutning, som ikke bare strukturerer fortællingen, men som også gør det muligt overhovedet at skrive den.

For dem, der er nået i havn med deres bogprojekter, afholdes som regel en bogreception, som kan ses som en form for overgangsritual, der markerer den eksistentielle transformation og genfødslen som afklaret forfatter. Med forfatteritlen er den personlige lidelse og fornedrelse ikke alene blevet omsat til tekst, men også til en status, der markerer en social opstigning og oprejsning. Efter bogen er blevet udgivet, giver den ofte adgang til offentligheden. Flere holder foredrag, flere interviewes i lokale medier, i nogle tilfælde er bøgerne senere blevet lavet om til små teaterstykker eller film.

Sammenfattende kan man sige, at skriften og bøgerne – i kraft af den forløsende slutning – understøtter en proces, hvor de fortrængte erindringer kan tages ud af skuffen, tilrettelægges gennem skriften, for herefter at blive placeret i bogen. Bogen repræsenterer således en transformation af erindringerne fra noget hjemløst og truende i kroppen og bortgemt i private skuffer, kasser og dybfrysere til noget, som er narrativt ordnet, og som man har fået en vis kontrol over, og som herefter kan lukkes ud i det offentlige rum. Bogen muliggør med andre ord, at de smertelige erindringer bliver andet og mere end noget, der tynger og skygger. De bliver et materiale, der kan bruges kreativt, kunstnerisk og politisk – hvormed lidelserne får en vis mening. Samtidig understøtter bøgerne og deres forløsende plot en transformation af den enkeltes subjektivitet fra passivt offer, der vender sorgen og skammen indad, til handlekraftig politisk aktør, der kæmper for forandring. Slutningen afspejler således en drøm om et punktum, men også om en ny begyndelse, et nyt kapitel. Ikke bare i det enkelte menneskes liv, men også i vores fælles historie om behandlingen af de mest udsatte.

Barn nr. 33

Et af de tidligere børnehjemsbørn, jeg har fulgt hen over flere år, er Frede Farmand. Få formulerer sig så dramatisk som ham, når han fortæller om sin opvækst på Børnehjemmet Aaløkkegaarden og reflekterer over eget erindringsarbejde. Frede er også særdeles bevidst om de æstetiske virkemidler, han gør brug af, men det er mit indtryk, at de er så usædvanlige, ekstreme og ustyrlige, at de enten ikke genkendes som litteratur eller også forveksles med en gal mands værk. I hvert fald har ingen forlag turdet binde an med hans selvbiografi. I stedet har han selv betalt 75.000 kroner for at få bøgerne udgivet.

Man kan ikke sige, at Frede er særlig repræsentativ for den brogede skare af tidligere børnehjemsbørn, der bedriver erindringsarbejde. Eller for den bredere gruppe af forfattere, der har skrevet om deres svære erfaringer de senere år. Alligevel tager jeg udgangspunkt i hans bog og de tanker, han har gjort sig om dem – netop fordi det dramatiske anslag meget tydeligt viser nogle karakteristiske træk ved de processer og transformationer, som mere generelt gør sig gældende.

Siden 2013 har jeg haft løbende kontakt med Frede. I flere år sendte han mig ofte tekstuddrag og links til YouTube-videoer, som handler om hans opvækst på børnehjemmet Aaløkkegaarden i Odense umiddelbart efter 2. Verdenskrig. I be-

gyndelsen fremstod begge dele rent ud sagt mærkelige for mig. Kun langsomt begyndte jeg at få en fornemmelse af det gigantiske værk, han var i færd med at skabe.

Bogen, som senere udkommer, er ubetinget den tungeste bog, jeg ejer, og den er så umådeholden, omsiggribende og sammensat, at den er svær at beskrive kortfattet. Så her blot nogle nedslag: Bogen hedder *Barn nr. 33 – et barnerequiem* (2016). Der er ikke angivet nogen forfatter, og drengen, som er bogens hovedperson, kaldes konsekvent nr. 33. På første opslag er der et stort baggrundsbillede af stjernestøv og galakser. I nederste højre hjørne er der et billede af barn nr. 33 med bandage om hovedet. En meget køn dreng. Men ansigtet er skåret over på midten af en rød kile, det er spaltet, spejlvendt, og om panden skimtes en tornekrans. Ud over dette bearbejdede billede er der i bogen også en lang række andre billeder fra børnehjemmet: af nr. 33, af de andre børn, af de ansatte, af bygningerne. De mange billeder er placeret i midten af hvert opslag, mens der i højre og venstre side løber et erindringsspor skrevet som en salme med brudte linjer. Historien om det specifikke barn nr. 33 er samtidig omgivet af en større historie formidlet gennem billeder og tekst: om dansk børneforsorg, om reformationen og Luthers hustavle, om det tyvende århundredes krige, massebord, massakrer, atombomber, om mishandlede og dræbte børn op gennem historien. Der løber også et religiøst spor gennem bogen i form af salmer og bønner på dansk, tysk, latin samt billeder af kirker, orgler, kalkmalerier, drikkebægre, stearinlys, fredsduer og Jesus på korset. De sidste sider har genfødsel og forløsning som tema. De store baggrundsbilleder af universet fra det første opslag er tilbage sammen med udsagn som: “Nr. 33 tog bolig i Frede” og “Stjernestøvetets børn bliver aldrig til hunde.” På den sidste side ses igen billedet af den tornekrone nr. 33.

Særlig én hændelse står centralt i bogen. Den finder sted umiddelbart efter, at barn nr. 33 er blevet overflyttet fra småbørnsafdelingen til sidefløjen for de ældre børn. På småbørnsafdelingen havde Frede det trygt og godt hos sin højt elskede barneplejerske, frøken Thastum, men i sidefløjen venter ham en helt anden barsk virkelighed, hvor både han og de andre drenge udsættes for seksuelle overgreb. Selve hændelsen handler om, hvordan han under et af disse overgreb gør modstand og derfor presses ned under vandet i et badekar, får bank og smides op i tårnet. Efterladt alene forsøger barn nr. 33 at bede til Gud, men han kan ikke. “Nr. 33 havde taget ophold uden for kroppen.” Herefter bliver barn nr. 33 alvorlig syg, og hans elskede barneplejerske fra spædbørnshjemmet tilkaldes. Hos hende finder barn nr. 33 en sådan kærlighed og trøst, at han genfinder kraften til at leve. Barn nr. 33 genfødes (Farmand, 161ff).

Bogens slutning virker umiddelbart ret kaotisk. Erindringssporet slutter med udskrivningen fra børneforsorgen ved det 18. år. “Efter sin udfrielse trådte nr. 33 uden for nummer og tog navnet Frede Farmand Rasmussen” (s. 350f). Herefter følger mange siders kollager med død og genfødsel som omdrejningspunkt bestående af bønner, påskens salmer og rædselsvækkende fotografier af lemlæstede børn og ladvogne med lig. Som en del af denne kollage er der en række nekrologer. I en af dem står der: “En nekrolog i utide? Nej! En nekrolog man lever med hver dag” (s. 378). Til allersidst er der billeder af galakser og sætninger som: “Stjernestøvetets børn bliver aldrig hunde. Før jordens grundvold blev lagt, blev et stjernebarn født i os. Elsk det!” (s. 398).

Bogens transformative potentiale

Mens Frede stadig er i gang med at skrive på sit værk, mødes vi i hans lejlighed, hvor han efter en nylig amputation af fem tæer og utallige operationer humper rundt mellem reoler og papkasser, der indeholder hans enorme arkiv.

Jeg indleder med at spørge, hvad der satte ham i gang med at arbejde med bogen. Frede forklarer, at han livet igennem har holdt barndommens erfaringer ude af bevidstheden. Først da han blev syg og troede, han skulle dø, besluttede han sig for at gå i gang med at skrive sin historie. Han fortæller også, at han undervejs var tæt på at tage sit eget liv, fordi erindringerne ikke var til at holde ud, men at han nægtede at blive sin egen bøddel. I stedet lyttede han til dødsmesser – som et sted, hvor han kunne finde den trøst, hvile og fred, som gør det muligt for ham at gennemleve de følelser, som tidligere har været for overvældende, og samtidig tøjle sin dødslængsel. Frede kalder således sin bog et “barnerequiem” og tilføjer: “på en eller anden måde så gennemlever jeg en dødsproces. Jeg når bare ikke at dø af det.”

Men tilbage til spørgsmålet om skriftens betydning og dens transformerende potentiale. Om at skrive siger Frede:

“Jeg skrev gennem snot og tårer. Det er tårer og snot, der styrer pennen. Og så er det med at passe på ikke at skrive det, man har lyst til, men at holde sig til det, smerten fortæller. Og det er det, jeg har gjort. Alt det, der var akkumuleret og samlet i hovedet og i følelserne, det fløj ud af hænderne. Det er sådan, man græder sig gennem en tekst. Og kladde efter kladde blev lavet. Og langsomt blev teksten formet, som jeg ville.

I dette citat kan der identificeres to meget forskellige måder, hvorpå Frede bruger skriften. For det første etablerer han gennem skriften nogle momenter, hvor han får en umiddelbar kontakt til stemninger, sansninger og følelser tilhørende en anden tid. Man kan sige, at skriften giver adgang til en “genfødsel af fortiden” og en “eksternalisering” af smertelige og diffuse følelser. Denne forbindelse med og eksternalisering af fortidens erfaringer er i første omgang løsrevet fra narrative konstruktioner af mening og fra Fredes autobiografiske erindring, altså den fortælling om hans liv, og hvem han er, som han har fortalt andre og sig selv gennem livet. Det fremgår særligt tydeligt, når han siger, at han bestræber sig på *ikke* at skrive det, han *vil*, men i stedet skriver “gennem snot og tårer” og lader skriften “flyve ud af hænderne”.

For det andet bruger han skriften til at skabe mening med og få en vis kontrol over sine erindringer. Gennem flere år sendte Frede mig forskellige udkast til sin bog frem mod det sted, hvor teksten med hans egne ord var blevet sådan, “som jeg ville.” Da først erindringerne havde materialiseret sig i skrift, skete altså hos Frede et omfattende fortolkningsarbejde drevet af viljens kraft. Her forsøgte han at give sine erindringer mening ved at forbinde dem med en omfattende viden om menneske- og børnesyn knyttet til Luther, reformationen og metodistkirken, det tyvende århundredes krige, hvor mennesker og i særdeleshed børn mistede deres værdi. Ligeledes har han trukket på tilgængelige kulturelle symboler, myter og kategorier i sin egen selvforståelse. Særlig stærkt står i Fredes fortælling hele det bibelske univers og spejlingen i Jesus. Endelig trækker han også på fortællingen

om børneforsorgen, herunder den kulturelle figur: det misbrugte og traumatiserede børnehjemsbarn, der rejser sig og gør sin stemme gældende. Alt dette samles til en fortælling, der giver mening, og som han har en vis kontrol over, en fortælling, som i slutningen kulminerer med en genfødsel.

Bogen tjener samtidig et politisk formål og gør det muligt for ham at træde ud i det offentlige rum og rokke ved vores fælles forestillinger og forståelser af livet på danske børnehjem efter 2. Verdenskrig. For Frede har det været vigtigt, at hans bødler blev stillet til ansvar – om ikke i retten, for de er alle døde – så i historien og i fællesskabets delte erindring.

Sammenfattende bruger Frede skriften som et tilblivelsesredskab og som en erfaringspolitisk handling, som et middel til at løsrive sig fra den måde, han blev formet på som et børnehjemsbarn, det vil sige som et uelsket ikke-menneske, et anonymt nummer, der kunne misbruges og smides ind på et loft for at dø. Gennem skriften genskaber han sig selv som et menneske, der takket være barneplejerskens og Guds kærlighed samt musikkens kraft får styrken til at genopstå som et elskeligt “stjernestøvets barn”, men også som en jesusfigur, der kan forkynde en hård kritik af den måde, udsatte børn subjektiveres og behandles på før såvel som nu.

Et punktum

For nogle dage siden ringede jeg til Frede for at høre, hvordan det gik. I de seneste år har der været meget stille fra ham, han ringer eller skriver ikke mere til mig, han laver ikke længere YouTube-videoer eller opslag på Facebook. I telefonen fortalte Frede, at han har været igennem endnu et alvorligt sygeforløb med lange hospitalsindlæggelser. Han har nu fået begge fødder amputeret og er meget svimmel på grund af det ødelagte blodomløb. Han er nu sengeliggende og forventer at være det resten af livet. Hans hukommelse er tydeligt svækket, især hans korttidshukommelse, “jeg er blevet gammel, jeg sygner langsomt hen”. Jeg spørger, hvad det har betydet for ham at skrive sin bog. “Det har givet mig luft.” Efter vores samtale tænker jeg på det, han tidligere havde fortalt mig om, at han først fik modet til at skrive bogen, da han første gang blev alvorlig syg. “Jeg var en kujon. Jeg gjorde det først, da jeg vidste, jeg skulle dø.” Jeg kommer også i tanke om, at han efter udgivelsen lagde et billede af sin egne urne op på Facebook. Jeg går ind på hans side og finder den. På urnen står der: “Frede Farmand / Barn nr. 33”. Efter vores samtale fornemmer jeg, at han med bogen har sat det punktum i livet, han ønskede sig, at han fik bogen skrevet lige nøjagtig inden, sygdom og alderdom gjorde det umuligt for ham. Med bogen fik han ikke blot integreret barn nr. 33 i sin livshistorie og sig selv, han fik også givet det indre barn en form for oprejsning, så han kunne trække vejret.

Alle gode gaver og Stellas stemme

Som tidligere nævnt er de selvudgivne bøger fra kanten af samfundet på en og samme tid kendetegnet ved en minimal afstand mellem forfatter og tekst og en fælles narrativ struktur: På grund af den terapeutiske og politiske nødvendighed tilrettelægges fortællingerne i et bestemt kulturelt genkendeligt og forløsende plot.

For Frede falder bogens symbolske punktum sammen med hans egen slutning. Men for langt de fleste tidligere børnehjemsbørn går livet videre med nye erfaringer og med op- og nedture. Den gode slutning lever derfor ikke altid op til den måde, det videre liv udvikler sig på. Nogle oplever, at de efter den psykiske optur, som bogudgivelsen ofte er forbundet med, endnu engang får det meget svært.

I det følgende ser jeg på, hvordan Esther Langsted håndterer denne diskrepans ved at skrive endnu en bog. Ligesom Frede har jeg fulgt Esther gennem flere år. Da jeg første gang mødte hende, havde hun allerede udgivet bogen *Alle gode gaver* (2010). I forordet skriver Esther om processen med at skrive sin egen historie og den betydning, det har haft for hende:

“ Min historie blev taget fra mig ved at komme på børnehjem. [...] Det tilsyneladende meningsløse giver nu en mening jeg kan forholde mig til [...]. At finde sine rødder, sin historie og baggrund har været som at genfinde gamle venner [...]. Jeg kan lide at være den jeg er, og skammer mig ikke længere over min historie. (s. 8f)

Allerede i bogens begyndelse bliver vi således introduceret for dens slutpunkt: forløsningen i form af vished, accept og frigørelse fra fortiden, som noget tyngende. Esther beskriver herefter sin opvækst kronologisk fra 1947, hvor hun bliver født, og frem til 1968, hvor hun selv bliver mor for første gang. Den tidlige barndom i hjemmet er præget af forældrenes skilsmisse, social elendighed, høj-røstede stemmer og stedmorens psykiske og fysiske vold. Som 12-årig blev hun anbragt på Børnehjemmet Møllebakken. En af hovedscenerne i bogen handler om selve anbringelsen. Esther havde det ikke godt i hjemmet, alligevel var det meget voldsomt at blive fjernet fra alt, hun kendte. I bogen beskriver Esther, hvordan hun bliver hentet i skolen af politiet og sidder på bagsædet af en grå Volvo 544 og knuger sin skoletaske, mens hun gennem den ovale bagrude ser sin kendte verden forsvinde. Ved ankomsten til børnehjemmet, der i Esthers øjne lignede et slot, blev skoletasken taget fra hende, og hun blev beordret i karbad og afluset. Derefter fik hun i stedet for yndlingsnederdelen, som hun havde fået af sin mor, udleveret en “grå uld-kradskjole” og et ternet forklæde, som tilhørte børnehjemmet. For Esther er denne modtagelse forbundet med en oplevelse af, at børnehjemmet forsøgte at udslette hendes person: “Som om min tolvårige fortid bare skal skylles ud og væk [...] Ikke engang min egen lugt måtte jeg beholde” (s. 51ff). Bogen afsluttes med et kort resume af voksenlivet, hvor “indestængte følelser bryder ud i lys lue” (s. 139). Hun opstiller herefter en række årsagssammenhænge mellem barndommens forladthed og det senere livs vanskeligheder og peger på, at det at “arbejde med sig selv og sine personlige problemer” er hårdt, men nødvendigt for at opnå livsglæde.

For Esther blev den første bog hurtigt fulgt op af endnu en bog, *Stellas Stemme* (2012), som handler om en meget svær overgang til voksenlivet og om hendes erfaringer med psykiske lidelser og indlæggelser på psykiatriske hospitaler. I bogen beskriver hun, hvordan den indre sorg og hendes forsøg på at bearbejde barndommens svigt gentagende blev dysset ned af tvangsbehandling og medicin.

“Der var noget, der ikke var rigtigt”

I et interview med Esther i 2016 fortæller hun, at bøgerne har været vigtige at skrive for at opnå en accept af det liv, der blev hendes, og de svigt, hun har oplevet både fra familien og velfærdsstatens side. Hun fortæller, at arbejdet med sig selv og det at skrive bøgerne har betydet, at hun har fået det bedre med sig selv og er blevet i stand til at føle både ømhed og overbærenhed over for sine forældre samt en stor glæde ved samværet med sine egne børn og børnebørn.

Men bogen har også et mere politisk formål. Hun fortæller, at hun allerede fik ideen til at skrive en bog, da hun var barn, fordi hun fornemmede, at “der var noget, der ikke var rigtigt”, og at hun “måtte dele det med andre”. Hun læste altid mange bøger, også om børnehjem; bøger af Beck Nygaard og Knud Becker. Esther kan huske, at hun græd, når hun læste de bøger, men hun følte også, hun fik nogen at dele sin sorg med. “Det er vigtigt at dele det med andre. For der er ikke noget værre for børn, eller for os mennesker, end at føle os isoleret.” Når hun læste *Guds blinde øje* eller *Verden venter* oplevede Esther, at hun blev set og forstået, og følelsen af, at “der var noget, der ikke var rigtigt”, blev bekræftet. Litteraturen var med andre ord med til at understøtte hendes kritiske subjektivitet; hendes refleksion over den måde, hun var blevet formet og behandlet – eller subjektiveret – på. Bøger og læsning har således siden barndommen stået for Esther som noget kraftfuldt, som noget, der har en agens og kan gøre en forskel (Arendt, s. 50f; Rostbøll, s. 305f; Felski).

Bogens potentiale for genkendelse, spejling og kritisk refleksion oplever og udfolder Esther også, når hun er ude at holde foredrag om sine to første bøger. Det betyder meget for hende at opleve, at hendes læsere anerkender de ting, hun har oplevet, og at de føler med hende. Hun kan samtidig mærke, at hendes åbenhed også får andre til at fortælle deres historie. I stadig større grad har hun derfor gjort netop udveksling af fortællinger til det centrale i sine foredrag: “Jeg tror, det er vigtigt sådan helt universelt, at der er plads til, at vi kan fortælle vores historier. Mennesker har så meget på hjerte.” Esther har således med sine bøger opnået en agens, som ikke bare forandrer hende selv, men som potentielt set også kan være med til at ændre andres perceptioner af verden, og hvordan vi bør handle i den.

Tag angsten i hånden

Da Esther i 2019 rammes af omsiggribende angst, vælger hun at skrive endnu en bog, *Tag angsten i hånden og byd den op til dans* (2020). I bogens begyndelse beskriver hun en periode, hvor hun har delt meget ud af sine erfaringer til andre. Hun har holdt mange foredrag om sine bøger, hun har optrådt i en forestilling på Odense Teater, der tager afsæt i hendes egne erfaringer, og hun interviewes af flere medier i forbindelse med statsminister Mette Frederiksens officielle undskyldning for svigt og overgreb i statens varetægt. For Esther er det vigtigt at bidrage til, at forsorgshistorien ikke bliver glemt, men det begynder at tære på hende:

“ Spørgsmålene fra tilhørerne bringer mig hele tiden tilbage til begivenhederne fra dengang [...]. Nogle gange, når jeg kommer hjem efter forestillingen, og er alene, græder jeg

både udenpå og indeni. Ved ikke helt hvorfor [...]. I september var der tre journalister, plus fotografer her i mit hjem. Kunne mærke, at jeg var ved være træt af det, og blev også her ført tilbage til fortiden (s. 25ff).

I lang tid forsøgte Esther at benægte sine følelser, mens kroppen i stadig større omfang blev overmandet af uro, rastløshed, rysteanfald, hjertebanken og svimmelhed, indtil angsten overmandede hende fuldstændig.

Den næste del af bogen er skrevet som en dagbog, hvori hun beskriver sin vej ud af angsten og den re-traumatisering, som den intense beskæftigelse med egen fortid har forårsaget. Vendepunktet kommer efter nogle måneders kamp en nat lige før jul, hvor Esther i en form for trancetilstand ser, hvordan et kludetæppe syet af lapper fra hendes barndoms kjoler forvandles til lysende bobler, der danser rundt. Da hun vågner af trancetilstanden, ryster hun voldsomt, men føler efterfølgende en dyb ro. Angsten er forsvundet (s. 56f).

I den tredje del af bogen beskriver hun selve skriveprocessen som en form for "efterbehandling". I marts 2020 er hun færdig med manuskriptet og afslutter med ordene: "Det var meget krævende atter at skulle genvinde styrken og troen på, at jeg kunne mestre kunsten og komme i balance igen. Det kunne jeg og føler stor tilfredshed og glæde" (s. 58). Herefter kommer bogens afsluttende kapitel med refleksioner og eftertanker om at have angst. Som i sin første bog opstiller hun her en række årsagssammenhænge mellem de sår på sjælen, hun fik gennem opvæksten, og de psykiske problemer, som har meldt sig gennem det voksne liv. Netop på grund af disse sammenhænge har angsten for Esther en dybere mening, hvorfor det for hende har været vigtigt ikke bare at dæmpe angsten med medicin, men i stedet arbejde sammen med den. "Jeg blev venner med angsten, tog den i hånden, og bød den op til dans." Gennem denne svære og "ulystbetonede", men nødvendige proces blev det muligt for hende, at få lagt "gamle følelsesmæssige sår" bag sig og finde ind til sin egen "kærlighedskraft" (s. 59ff).

Nye erkendelser

Esthers tre bøger deler mange fællestræk. Herunder det samme forløsende plot, hvor vanskeligheder overvindes gennem bearbejdelsen af svære følelser fra barndommen, hvilket gør det muligt at komme videre i livet. Men den tredje bog adskiller sig også fra de to foregående på flere måder. Erindringsarbejdet, der i de to første bøger beskrives som frigørende, er i den tredje bog blevet årsag til endnu en nedtur. Beskæftigelsen med fortiden beskrives således ikke længere som et middel til at få det bedre. I stedet beskriver Esther, hvordan hun kommer ud af sin angst ved at gøre brug af kropslige teknikker som dans, musik, yoga, gåture og meditation. Det er således ikke længere fortiden, der skrives frem, men alene bearbejdningsprocessen.

Samtidig flytter Esther sit fokus fra at beskrive en familie og et velfærdssamfund, der har svigtet, til at beskrive, hvordan hendes børn, naboer og venner hjælper hende gennem den svære periode. Efter et besøg hos sin søn og svigerdatter skriver hun eksempelvis: "Jeg følte mig tryk der. Dejligt med mennesker omkring,

der kendte mig, og ikke stillede krav om noget som helst. Tak for det” (s. 50). Ligeledes oplever Esther stor støtte fra sin læge og andre, der yder hendes professionelle hjælp. Efter et besøg hos lægen skriver hun: “Jeg følte mig i den grad ‘set’ som den jeg er”, og efter endnu en konsultation: “Jeg har en følelse af, at en byrde blev taget fra mig, ansvaret blev fordelt” (s. 50, 56).

Esthers tredje bog viser, at den endegyldige forløsende slutning, som mange af forfatterne til disse selvbiografier skriver sig frem mod, i virkelighedens verden er svær at leve op til. Nye erfaringer kan betyde, at smerter fra fortiden igen aktiveres, og selvbearbejdelsen bliver ofte en livslang opgave. Det betyder dog langt fra, at det at skrive de første to bøger har været en nyttesløs proces for eksempelvis Esther. Bøgerne med deres besværgende plot synes derimod at være vigtige redskaber i en kontinuerlig tilblivelsesproces, som hele tiden fordrer nye teknikker, nye forståelser og indsigter. Hos Esther ligger der i den tredje bog blandt andet en ny erkendelse af, at vi ikke kan overvinde det smertelige i livet alene, at vi som mennesker er afhængige af hinanden på godt og ondt, og at hun hurtigere kommer gennem krisen, fordi hun er blevet bedre til at tage imod andre menneskers hjælp end tidligere. Hermed tegnes også et langt mere positivt billede af velfærdsstaten.

En kontinuerlig tilblivelse

I denne artikel har jeg forsøgt at indkredse en særlig form for sublitteratur fra kanten af velfærdsstaten, som ikke er drevet af kunstneriske ambitioner, men snarere af terapeutisk og politisk nødvendighed. Med et særligt fokus på tidligere børnehjemsbørn har jeg argumenteret for, at bøgerne bruges i deres erindringsarbejde som transformative redskaber både i eksistentiel og politisk henseende, og at bøgernes karakteristiske forløsende plot er med til at understøtte forfatternes genfødsel.

At konfrontere sig selv med en smertelig fortid er dog også forbundet med store risici. Frede Farmand formulerer det smukt og dramatisk: “Det er et fællestræk for alle børnehjemsbørn, at hvis man lukker op for sin fortid, så kan man dø af det. Det er ikke til at holde ud. Du må kalkulere med, at det kan koste. De, der kaster sig af med det, er dødsfarere”. Når så mange tidligere børnehjemsbørn alligevel gør det, er det i håbet om forandring, i håbet om at vriste sig fri af den måde, de er blevet formet på som børn, der ikke kunne elskes, og som selv var skyld i de svigt og overgreb, de blev udsat for, i håbet om at blive genfødt som mennesker, der kan elskes af andre og dem selv. Ligeledes er det i håbet om at opnå en form for oprejsning og retfærdighed, i håbet om at gøre omverdenen opmærksom på de svigt, der har fundet sted, og i håbet om at kunne bidrage til at ændre vores fælles sociale verden og samfundets behandling af de mest sårbare også fremadrettet. I det lys kan selvbiografiernes karakteristiske forløsende plot ikke ses som udtryk for konventionelle forestillinger om harmoniserende fuldendelsesnarrativer og en happy end. De er snarere en nødvendighed eller ligefrem et spørgsmål om liv og død.

At skrive en bog er imidlertid ikke ensbetydende med, at man kan opnå fuldstændig kontrol over fortiden, at alt smerteligt forsvinder, at det enkelte menneske nogensinde finder frem til en endelig eller absolut version af deres erindringer, eller at omverdenen nødvendigvis vil lytte til, forstå og anerkende deres stemmer.

At mange må skrive en anden eller tredje bog – som ofte giver plads til flere nuancer – ser jeg således ikke som et udtryk for, at deres første bog ikke var sandfærdig, eller at forfatterne i deres første bog fejlagtigt troede, de kunne overkomme deres vanskeligheder og gøre en forskel for andre ved at følge et forløsende plot. Jeg ser det snarere som udtryk for, at menneskers kreative bestræbelser på at overskride den måde, de er formet på, at deres forsøg på at tage skæbnen i egen hånd og råbe omverdenen op, er en kontinuerlig proces, hvor fortiden hele tiden må genbesøges for at skabe mening i lyset af nye erkendelser, erfaringer og bevægelser: en kontinuerlig tilblivelsesproces.⁶

Noter

- 1 Artiklen er baseret på mit ph.d.-projekt, og store dele af det empiriske materiale og flere af pointerne er tidligere blevet formidlet i bogen *Livtag med fortiden. Når børnehjemsbørn erindrer* (2022), især s. 18-30 og s. 294-301. I denne artikel fokuserer jeg særligt på de tidligere børnehjemsborns selvbiografier. Som noget nyt indkredser jeg en særlig sublitterær genre, sætter fokus på bøgernes slutninger og undersøger betydningen af deres forløsende plot.
- 2 Jeg er i skrivende stund bekendt med 17 eksempler på bøger skrevet af tidligere børnehjemsbørn, som hører ind under den litterære subgenre, artiklen undersøger. Foruden de nævnte titler i selve artiklen, se: Aggi Jensen, (2000) *Baggårdsbørn har også drømme*, Høst; Anne Lützhöft (2001) *På skyggesiden: pigen på gyngen*, Mellemsgaard; Sørensen, Grethe (2006) *Barndommens dal*, Powerhouse; Hanne Fureby (2012) *Dagbogsblade fra et mælkebøttebarn: livtag med den negative sociale arv*, Mælkebøtteforlaget; Laura Helena Pimentel da Silva (2018) *Kommunebarn – selvbiografi*, DreamLitt; Jimmy Gørtz (2019) *Det er bag masken, at sandheden gemmer sig*, Mellemsgaard; Thomas de Oliveira (2019) *Når alle masker falder*, Historia; Laura Helena Pimentel da Silva (2019) *Vredt barn har mange navne – et kommunebarns digte*, selvudgivet; Jan Vogel (2021) *Fra svigt mod anerkendelse: den forsømte barndom*, Mellemsgaard; Nanna Hansen (2021) *Jeg er Nanna: gemt væk og svigtet af det danske system*, Grønningen 1. Jeg har derudover læst talrige nedfældede, men upublicerede livshistorier, som er blevet afleveret til Danmarks Forsorgsmuseum.
- 3 Mængden af selvbiografier, som også tilhører den litterære subgenre, men som er skrevet af mennesker, der kæmper med andre problemstillinger, er meget omfattende. Det følgende er derfor blot eksempler på nogle af titlerne fra de seneste par år: Lone Kristensen, *Liv uden håb*, 2020; Sandie Madsen, *Mit mareridt med borderline*, 2020; Nete Krøll, *På trods*, 2021; Kaper Valentin, *Det, som ingen ser*, 2021; Emilie Staach Hedemand, *Jeg lever, og jeg er fri - Min beretning om at overleve incest*, 2021.
- 4 For at få indsigt i denne praksis har jeg interviewet forfatter Trisse Gejl og forfatter Charlotte Heje Haase, som begge har kørt flere skrivesteder for mennesker i svære livssituationer.
- 5 Min indkredsning er baseret på bøgerne i note 2. Som del af mit forsøg på at indkredse bøgerne som en del af en særlig subgenre, der også gør sig gældende for andre grupper i svære livssituationer, har jeg interviewet redaktør Jens Eichler Lorenzen fra Forlaget Mellemsgaard.
- 6 Tak til Grethe Behnke Larsen, Frede Farmand Rasmussen og Esther Langsted for at lukke mig ind i deres liv og dele ud af deres erindringer. Tak til Inger Sjørlev og Lotte Buch Segal for konstruktive kommentarer til mit analytiske arbejde med de tidligere børnehjemsborns erindrings- og skrivarbejde og tak til Nicklas Freisleben Lund for at skærpe mit blik for det forløsende plots transformative potentiale.

Litteratur

- Arendt, Hannah (1998) [1958]: *The Human Condition*. 2. udg. Chicago: University of Chicago Press.
- Biehl, João (2013): *VITA: Life in a Zone of Social Abandonment*, Berkeley, CA: University of California Press.
- Biehl, João & Peter Locke (2010): "Deleuze and the Anthropology of Becoming", i *Current Anthropology*, 51.3, s. 317-351.
- Biehl, João, Byron Good & Arthur Kleinman (2007): "Introduction: Rethinking Subjectivity", i João Biehl, Byron Good & Arthur Kleinman (red.): *Subjectivity: Ethnographic Investigations*, Berkeley, CA: University of California Press.
- Ejlertsen, Steff (2010): *Børnehjemsdreng 1951-1961*, Odense: Forlaget Mellempgaard.
- Ejlertsen, Steff (2011): *Herman. En børnehjemsdreng*, Them: Forlaget Kahrius.
- Farmand, Frede (2016): *Barn nr. 33: Et barnerequiem!*, Tønder: Forlag 33.
- Felski, Rita (2008): *The Uses of Literature*, Oxford: Blackwell Publishing.
- Jensen, Stine Grønbæk (2022): *Livtag med fortiden. Når børnehjemsbørn erindrer*, Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Larsen, Grethe Behnke (2010): *Måske hjemme. En selvbiografi*, Forlaget Dark Light.
- Langsted, Esther (2010): *Alle gode gaver*, Otterup: Forlaget Ravnerock.
- Langsted, Esther (2012): *Stellas stemme*, Otterup: Forlaget Ravnerock.
- Langsted, Esther (2020): *Tag angsten i hånden og byd den op til dans*, Otterup: Forlaget Ravnerock.
- Lund, Nicklas Freisleben (2017): "De fremtidsløse tager ordet. Klasse, prekariat og velfærdskritik i dansk samtidsprosa", i *Passage 76*, s. 27-39, <https://doi.org/10.7146/pas.v31i76.25229>.
- Rostbøll, Christian (2006): "Hannah Arendt: Magt som handling i fællesskab", i Carsten Bagge Laustsen & Jesper Myrup (red.): *Magtens tænkere. Politisk teori fra Machiavelli til Honneth*, Roskilde: Roskilde Universitetsforlag, s. 293-314.
- Zwisler, Ann-Dorthe Olsen, Anders Juhl Rasmussen, Rikke Hellum, Jan Tofte, Helle Ploug Hansen, Trisse Gejl, Pablo Llambías og Anne-Marie Mai (2017): "Skriveværksted: Skrivning som innovativ indsats i rehabilitering og palliation", REHPA Notat Nr. 6.